

ТАҚРИЗ

ба автореферати диссертатсияи Анварзода Мавҷуда Анварӣ дар мавзуи «Таҳқиқи вожаю истилоҳоти ҳунармандӣ дар «Ёддоштҳо»-и Садриддин Айнӣ» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои филологӣ аз рӯйи ихтисоси 10.02.00 – Забониносии (10.02.01 – Забони тоҷикӣ) пешниҳод мегардад.

Аз мутолиаи манобеи таърихӣ маълум мегардад, ки тоҷикон ҳамчун миллати мутамаддин дар рушди фарҳанги моддӣ ҷаҳонӣ бо ихтироӣ ҳунару пешаҳои мухталиф соҳми арзанда гузошта, ба соҳибҳунарон дар ҳама давраи замон арҷи мегузоштаанд. Айни ҳол дар равиши ҷаҳонишавӣ ва бархурдҳои таърихӣ моро зарур аст, ки аз ҳарвақта дида, дар ҳифзу тарғиби ҳунари мардумӣ, ки аз насл ба насл интиқол меёбанд, соҳим бошем ва ба пойдеории онҳо мусоидат намоем. Боиси сарфарозӣ ва мойи ифтихор аст, ки дар мамлакат бо шарофати соҳибистиклолӣ ва таваҷҷуҳи хосса ба ҳунари мардумӣ Солҳои 2019-2021 – Солҳои рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунари мардумӣ эълон гардиданд.

Бо дарназардошти гуфтаҳои ғавқ мо кори диссертатсионии Анварзода Мавҷуда Анвариро дар мавзуи «Таҳқиқи вожаю истилоҳоти ҳунармандӣ дар «Ёддоштҳо»-и Садриддин Айнӣ» мубрам арзёбӣ карда, зикр менамоем, ки он метавонад ҳамаи мавҷудаи илмиро дар айнишинӣ аз рӯйи таҳқиқи вожагонӣ пурра ва комил гардонад. Дар диссертатсия бори нахуст муҳимтарин қабати мавзуии вожагон – вожаю истилоҳоти марбут ба ҳунармандӣ аз назари забониносии мавриди омӯзиши мукаммалу муназзам қарор гирифтаанд. Аз сӯйи дигар, таҳқиқи мукаммали таркиби луғавӣ осори бадеӣ аз назари қабатҳои мавзӯӣ дар ғанӣ гардондани вожаю истилоҳоти забони адабии меъёрӣ метавонад нақши муҳим бозад. Дар баробари ин паҷӯшиши луғоти марбут ба ҳунармандӣ барои рӯшан намудани масоили равобӣ фарҳанг ва забон, рушди фарҳанги моддӣ ва маънавии мардум аҳамияти назариву амалиро доро буда, тасаввуроти моро дар бораи инъикоси вижаҳои фарҳанг ва равишҳои мардум дар забон амиқ мегардонанд.

Аз мутолиаи автореферати диссертатсия ва муқоисаи шаклу мундариҷаи он маълум мегардад, ки диссертант ба мавзӯи ворид гардида, аз осори забониносии марбут ба мавзӯи хуб бархурдор аст, ки шеваи таҳқиқ довари ҳоли ин гуфтаҳост.

Дар муқаддима бо назардошти меъёрҳои муқаррагардида мубрами мавзуи таҳқиқ, дараҷаи таҳқиқи мавзӯ ва робитаи таҳқиқ бо барномаҳо (лоиҳаҳо) ва ё мавзӯҳои илмӣ муаррифӣ шудааст. Дар бахши тавсифи умумии таҳқиқ муҳаққиқ мақсад ва вазифаҳои таҳқиқ, объект ва предмети таҳқиқ, асосҳои назариявӣ ва методологии таҳқиқ, сарчашмаҳои таҳқиқ, навгониҳои илмӣ таҳқиқ, нуктаҳои асосӣ ба

ҳимоя пешниҳодшаванда, аҳаммияти назариявӣ ва амалии таҳқиқ, мутобиқати мавзуи диссертатсия бо шиносномаи ихтисоси илмӣ, саҳми шахсии довталаби дараҷаи илмӣ ҳангоми таҳқиқ, тасвиби амалии натиҷаҳои таҳқиқ, нашри таълифоти илмӣ дар мавзуи диссертатсияро асоснок намуда, сохтор ва ҳаҷми онро муайян намудааст.

Аз автореферат пайдост, ки диссертатсия аз ихтисораҳо, муқаддима, ду боб, ҳулоса, феҳрасти адабиёти истифодашуда ва замимаи луғати вожаи истилоҳоти соҳаи ҳунармандӣ дар «Ёддоштҳо»-и Садриддин иборат мебошад.

Боби аввал, ки «Таҳқиқи вожаи истилоҳоти ҳунармандӣ дар «Ёддоштҳо»-и Айнӣ» унвон гирифтааст, аз 4 фаслу 5 зерфасл иборат мебошад. Дар **фасли якум** таҳти унвони «Матолиби муқаддимаӣ» масоили гуногунҷабҳаи ҳунарҳои мардумии тоҷикон, фарогирӣ аз рӯи соҳаҳои гуногуни ҳаёт, инъикоси луғоти ҳунармандӣ дар осори назмиву насрӣ ва фарҳангномаҳо, таҳаввули ин қабати мавзӯи мавриди баҳс қарор дода шудааст. Дар иртибот ба масоили баҳс диссертант вожагони калидӣ ва тавлидкунандаи луғоти соҳаро, чун вожаҳои муродифии “касб”, “ҳунар”, “пеша”, “кор” ва истилоҳоти сохтаи муродифии “ҳунарманд”, “пешавар”, “косиб” дар «Ёддоштҳо»-и устод Садриддин Айнӣ шарҳ дода, чандомад ва омори корбурди онҳоро пешниҳод менамояд.

Довталаби дараҷаи илмӣ дар **фасли дуюм** – «Вожаҳо ва истилоҳоти ҳунармандии марбут ба дузандагӣ» луғоти бахши дузандагиро ба риштаи таҳқиқ кашида, барҳақ таъкид менамояд, ки “калимаҳои ин қабати луғавӣ, асосан, шахсро ҳамчун косиб ва номи умумию раванди духтани ин ё он колоро далолат мекунанд” (саҳ. 12). Дар идома муаллифи диссертатсия бар мабной маводи «Ёддоштҳо»-и устод Садриддин Айнӣ луғоти бахши дузандагиро, ки ба соҳибони ҳунар далолат мекунанд, чун **дарзӣ, дузанда, тагламадуз, куҳнадуз, туқумдуз, порадуз, пойабзолдуз // пойафзолдуз, кафшдуз, музадуз, намадгар** ва ғайра таҳлил менамояд. Дар ҳамин фасл луғоти ифодакунандаи заҳмат ва маҳсули дасти ҳунармандон, аз қабili **гулдузӣ, туқумдузӣ, музадузӣ, зардузӣ, пойафзолдузӣ, дастакдузӣ, заминдузӣ, дарздузӣ, калобатундузӣ** аз назари маъно ва мавқеи корбурдашон дар «Ёддоштҳо» баррасӣ шудаанд. Дар ин росто, диссертант сабабҳои истифода нашудани вожаҳои маъмули хосси забони тоҷикиро чун **гуландоз, намадсоз, намадмол, расанкаш, чевар, чомадуз, либосдуз, чокдуз** ва **куртадуз** дар «Ёддоштҳо», ки мафҳуми бахши дузандагиро ифода мекунанд, номбар мекунад.

Фасли сеюми кори диссертатсионӣ «Вожаҳо ва истилоҳоти ҳунармандии марбут ба пушок» номгузорӣ шуда, аз ду зерфасл иборат аст. Дар ин фасл диссертант дар бораи вожаи меҳварии “**пушок**” ҳамчун дастовард ва ниёзи бунёдии инсон, сайри таърихии ин вожа

маълумоти мудаллалу боварбахш пешниҳод менамояд. Дар ин замина, маводи духт – **чарму пашм, пахтаву абрешим** ва барои пойафзор – **чарму чӯб** таҳлил гардидаанд. Як ҷиҳати ҷолиби кори диссертатсионӣ дар ин фасл дар он аст, ки диссертант дар баробари истифода аз осори забоншиносон ба осори мардумшиносон низ муроҷиат намуда, бо ин роҳ ҷанбаҳои этнолингвистикии таҳқиқро устувор намудааст (сах. 13).

Дар зерфасли аввал, ки «Баёни умумии воҳидҳои луғавии марбут ба пушок» номгузорӣ шудааст, луғоти марбут ба ҳунари духти пушок дар заминаи «Ёддоштҳо»-и устод С.Айнӣ таҳлил гардидаанд. Муҳаққиқ луғоти ин бахшро аз рӯи чандомад ва маҳваркалимаҳо (**либос, пушок, ҳулла, сарупо, сарулибос, коло, жанда**) шарҳу маънидод кардааст. Дар ҳамин зерфасл либосҳо аз рӯи мансубият ба фаслҳои сол, сифат, арзиш ва таъйинот дастабандӣ шудаанд (сах. 14).

Дар зерфасли дуюми фасли сеюм, ки «Номи пушиданиҳо» унвон гирифтааст, муҳаққиқ масолеҳи таҳияи пушиданиҳо ва мансубияти онҳоро аз рӯи ҷинсият ба риштаи таҳлил мекашад. Диссертант дуруст зикр мекунад, ки луғоте низ мавҷуданд, ки ҳам барои пушоки мардон ва ҳам барои занон муштарак мебошанд. Аз ҷумла, калимаҳои **курта, эзор, ҷома, рӯпок, камзул, маҳсӣ/масҳӣ, кафш, пойтоба / пайтоба // потоба, калуш** ва ғайра ҳамин хусусиятро доранд. Дар диссертатсия ба либоси миллӣ будани як гурӯҳи пушокҳо, аз қабili **ҷома, курта** ва **лозимӣ** дар замони зиндагонии устод Айнӣ ишораҳо меравад. Вожаи **ҷома** дар муқоиса ба шеваҳои маҳаллӣ ба тафсил баррасӣ гардида, қарина ва корбурди он дар таркиби таъбирҳо дар асоси маводи «Ёддоштҳо»-и устод С.Айнӣ нишон дода шудааст. Дар ҳамин зерфасл либосу пушиданиҳо аз рӯи таъйинот ба мардона ва занона тасниф шудаанд.

Дар фасли чоруми боби мазкур – «Вожаҳои марбут ба номи порчаю матоъ» анвои матоъ баррасӣ шудаанд. Дар «Ёддоштҳо»-и устод С. Айнӣ як идда вожагон барои ифодаи номи порчаю матоъ, амсоли **атлас, адрас, алоча, шохӣ, ҳарир, абрешим, бахмал, махмал, қасаб, банорас, кимхоб / кимхо, карбо, чит, гардӣ, дока, сатин, мисқолӣ, суф, моҳут, зарбафт, пустак, кундал, газ** (навъи матои абрешимии тунук, ҳарир) дар истифодат қарор гирифтаанд. Дар ҳамин фасл маншаъи баромади таърихӣ вожагон, маъноҳои луғавӣ, хусусиятҳои семантикӣ ва омори корбурди ин калимаҳо дар асар мавриди баррасии амиқ қарор гирифтааст.

Боби дуюм «Сохтори вожаҳою истилоҳоти ҳунармандӣ дар «Ёддоштҳо»-и Садриддин Айнӣ» унвон гирифта, шомили чор фасл ва 23 зерфасл аст. Дар **фасли аввал** «Матолиби муқаддамотӣ» перомунӣ масъалаҳои калимасозӣ, роҳҳои сохташавии калимаҳо, қолабҳои вожасозӣ ва хусусияти каммаҳсулию сермаҳсулии қолабҳои мазкур баҳс дар миён гузошта шудааст. Диссертант аз осори муҳаққиқони варзидаи ватанию хориҷӣ суд ҷуста, масоили баҳсро дар асоси

назарияи мавҷудаи калимасозӣ бар мабной маводи луғоти ҳунармандии «Ёддоштҳо» ба таҳқиқ гирифтааст.

Фасли дуюми боби дуюм, ки «Вожаҳои истилоҳоти содаи ифодакунандаи ҳунармандӣ» номгузорӣ шуда, таҳқиқи калимаҳои решагии ҳунармандиро дар бар мегирад. Калимаҳои содаи «Ёддоштҳо»-и устод С. Айнӣ дар ин фасл мутобиқи мансубияти маъной ба гурӯҳҳои: 1. Вожаҳои содаи ифодакунандаи асбобҳо; 2. Вожаҳои содаи ифодакунандаи либосу матоъ; 3. Вожаҳо ва истилоҳоти содаи ифодакунандаи номи касбҳо; 4. Вожаҳои содаи ифодакунандаи порчаю палос; 5. Вожаҳои содаи ифодакунандаи ченаку андоза; 6. Вожаҳои содаи ифодакунандаи таҷҳизоти марбут ба ҳайвонот ҷудо шуда, бо шӯҳиди маъной шарҳ дода шудаанд. Диссертант дуруст натиҷагирӣ мекунад, ки калимаҳои сода дар ташаккули вожаҳо ва истилоҳоти ҳунармандӣ дар «Ёддоштҳо»-и устод С. Айнӣ ҷойгоҳи хос дошта, замина барои истилоҳоти мураккаб ва омехтаи ин соҳа мебошанд.

Фасли сеюми боби дуюм, ки «Нақши калимаҳои сохта дар ташаккули вожаҳо ва истилоҳоти ҳунармандӣ дар «Ёддоштҳо»-и Садриддин Айнӣ» унвон гирифтааст, ба таҳқиқи вандҳои калимасоз бахшида шудааст. Дар ин фасл хусусиятҳои калимасозии пасвандҳои -а, -ак, -анда, -бон, -вор, -гар, -дон, -ӣ// -гӣ, -ин// гин, -зор, -манд, -нок, -ча ва -чӣ мавриди баррасӣ қарор гирифта, ҳар пасванд дар алоҳидагӣ таҳқиқ шуда, омори қорбурд, хусусиятҳои калимасозӣ ва маъниҳои грамматикӣ онҳо дар доираи калимаҳои марбут ба ҳунармандӣ мутобиқи маводи «Ёддоштҳо» оварда шудаанд.

Дар **фасли чоруми** боби дуюм – «Калимаҳои мураккаби марбут ба ҳунармандӣ дар «Ёддоштҳо»-и Садриддин Айнӣ» луғоти мураккаб ва омехтаи марбут ба соҳаи ҳунармандӣ таҳқиқ гардидаанд. Диссертант дар оғоз аз осори назариявии марбут ба вожагони мураккаб ёдовар шуда, дар ин росто ба осори мондагори донишмандоне ватаниву хориҷӣ муроҷиат менамояд. Аз назари таркиби морфологӣ луғоти ҳунармандии «Ёддоштҳо»-и устод Садриддин Айнӣ дар ин фасл ба мураккаб (типи пайваст ва тобеъ), омехта ва пасванддор ҷудо шудаанд. Муҳаққиқ дар тавлиди луғоти ҳунармандии мураккаби пайваст нақши такрори реша (редупликасияи комил): **ғир-ғирак**, миёнванд: **сарулибос**, **риштабарпо** ва ӯрӣ аз воситаҳои ёрирасон: **парчапалос**-ро махсус таъкид мекунад. Дар диссертатсия калимаҳои мураккаби типи тобеъ вобаста ба мавқеи ҷойгиршавии ҷузъи асосӣ ба ду гурӯҳ ҷудо шуда, панҷ қолаби онҳо аз рӯи мансубият ба ҳиссаҳои нутқ нишон дода шудааст. Калимаҳои типи омехтаи соҳаи ҳунармандӣ дар «Ёддоштҳо» як бахши муайянеро ташкил медиҳанд, ки аз рӯи зинаҳои калимасозӣ мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд.

Муаллифи диссертатсия пахлуҳои муҳим ва хосси луғоти марбут ба ҳунармандиро дар 10 банд ҳамчун ҳулосаи таҳқиқ ҷамъбаст намуда, 5 тавсияи истифодаи амалии диссертатсияро пешниҳод мекунад, ки муъҷазу мудаллал ва боэътимод мебошанд.

Автореферат бо забони ноби тоҷикӣ таълиф гардида, муҳаққиқ доир ба мавзуи диссертатсия 9 мақола, аз ҷумла, 7 мақола дар маҷаллаҳои тақризшавандаи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мунташир намудааст, ки мазмуну мундариҷа ва натиҷаҳои муҳимтарини таҳқиқро инъикос менамоянд. Ҳамчунин, муҳтаво ва масоили бахшҳои диссертатсия дар шакли маърузаҳо дар конференсияҳои сатҳҳои гуногун мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд (саҳ. 10). Умуман, таҳлилу баррасӣ ва натиҷагирӣҳои муаллиф дар автореферати диссертатсия, ки муҳтавои асосии диссертатсияро инъикос мекунад, аз ҳар ҷиҳат ҷолиби диққат мебошанд.

Бо вучуди дастоварду қомеъҳои назаррас дар автореферати диссертатсия баъзе қамбуҷҳои ислоҳпазир ба мушоҳида мерасад, ки бартараф кардани онҳоро мо бар салоҳи қор медонем. Ҷунончи:

1. Дар фасли «Дараҷаи таҳқиқи мавзӯ» на ҳамаи мақолаҳо ва рисолаҳои ба ин мавзӯ бахшидашуда ба таври мушаххас мавриди таҳлилу баррасӣ қарор дода шудаанд. Муаллифи қори диссертатсионӣ дар ин маврид бо ҷумлаи: **«Аз таҳқиқи ҳамаи ин осор маълум гардид, ки вожаю истилоҳоти ҳунармандӣ ба сифати қори диссертатсионӣ дар «Ёддоштҳо»-и устод Айнӣ таҳқиқ нашуда бошад ҳам, баъзе ишораҳои муҳтасар дида мешавад, ки дар рафти таҳқиқ аз онҳо ёдовар шудем»** (саҳ. 5) иқтифо қардааст. Таҳлили осори марбут ба мавзӯ дар ин фасл ба манфиати қор буда, муҳрам будани таҳқиқотро ошқор мекунад.

2. Хуб мешуд, агар муҳаққиқ ҳангоми тарҷумаи луғоти ҳунармандӣ дар бахши русии автореферат ба хусусиятҳои миллии онҳо таваҷҷуҳи махсус зоҳир менамуд. Зеро ба эътибор нагирифтани махсусиятҳои миллии дар забони тарҷумашаванда боиси нодуруст интиқол гирифтани маънои луғоти ҳунармандӣ мегардад.

3. Дар баъзе саҳифаҳои автореферати диссертатсия ғалатҳои имлоӣ, техникӣ ва ноҳамворӣҳои услубӣ ба ҷашм мерасанд, ки ислоҳи онҳо бар манфиати қор буда, ба сифати нигориши қори диссертатсионӣ мусоидат менамоянд.

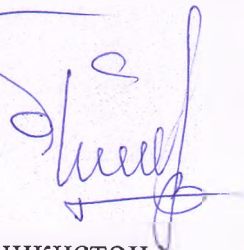
Албатта, мулоҳизаҳои ғавқуззикр ба ҳеҷ ваҷҳ арзиш ва аҳаммияти илмӣ таҳқиқро қоҳиш намедиханд. Қори диссертатсионии манзуршуда ба Шурои диссертатсионӣ ба паҷуҳиши яке аз масъалаҳои муҳими айнишиносӣ аз зовияи забоншиносӣ бахшида шуда, дорои арзиши баланди назариявӣ ва амалӣ мебошад.

Ҳулоса, автореферати диссертатсияи Анварзода Мавҷуда Анварӣ дар мавзуи «Таҳқиқи вожаю истилоҳоти ҳунармандӣ дар «Ёддоштҳо»-и Садриддин Айнӣ» ба талаботи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва таҳияи

авторефератҳо чавобгӯ буда, муаллифи он сазовори дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои филологӣ аз рӯйи ихтисоси 10.02.00 – Забоншиносӣ (10.02.01 – Забони тоҷикӣ) мебошад.

Муқарриз:

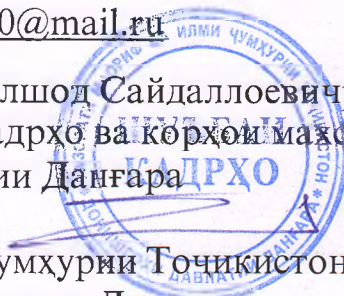
номзади илмҳои филологӣ,
сардори раёсати таълими
Донишгоҳи давлатии Данғара
«27» март соли 2025



Қодиров Д. С.

Нишонӣ: 735320, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
Вилояти Хатлон, ноҳияи Данғара,
кӯчаи Марказӣ 34/1, хонаи 17
Тел.: (+992) 93-133-07-77
E-mail: kodirov_8080@mail.ru

Имзои Қодиров Дилшод Сайдаллоевичро тасдиқ мекунам:
Сардори шуъбаи кадрҳо ва корҳои махсуси
Донишгоҳи давлатии Данғара



Тоирзода С.Т.

Нишонӣ: 735320, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
Вилояти Хатлон, ноҳияи Данғара,
кӯчаи Марказӣ 25,
Телефон: (+83312) 2 28-06; факс: 2 28-06.
E-mail: dddangara_2013@mail.ru
«27» март соли 2025